

97 De aankondiging

De dagen worden kouder en korter, de lichten wordt steeds vroeger ontstoken, kerstbomen sieren woonkamers en steden, pleinen stromen vol met gele hesjes¹. Maar ondanks dat is het nu – hoewel velen dat niet (meer) weten – ook de tijd van *Advent, Komst*. Daarin gaat het verhaal over Maria, de vrouw die – in het patriarchale tijdperk van toen – boven de mannen verheven wordt om een centrale rol te vervullen in het (geboorte)verhaal van Jezus. Het begint met de *Annunciatie*: de engel Gabriël gaat het huis van de aan Jozef uitgehuwelijkte maagd Maria binnen, groet haar en zegt: 'Luister, je zult zwanger worden en een zoon baren, en je moet hem Jezus noemen...'²

De dagen werden warmer en langer, het was 25 mei 2018, we waren in Verona, Italië. Niet bepaald de tijd om aan de *Annunciatie* te denken. In de loop van die dag betreden we de Chiesa de San Fermo Maggiore met een boven- en onderkerk. We dwalen rond door de immense ruimtes en dan...

We zien een prachtige beeldengroep, een man en een vrouw. Wat jammer dat het zicht daarop geweld wordt aangedaan door een dikke rode kabel, bedoeld om de mensen op afstand te houden.³ We lezen dat de groep de *Annunciazione* verbeeldt. We worden gegrepen door de bijzondere zeggingskracht. Waarom plaatst de beeldhouwer de engel Gabriël achter Maria? Het is alsof hij afstand houdt, haar wat schuchter benadert, haar voorzichtig woorden

inluistert. Maria kijkt schuin weg, alsof ze denkt: wat gebeurt daar achter mijn rug, wie is dat, wat hoor ik?

Het tafereel kijkt daarmee sterk af van andere verbeeldingen van de aankondiging, zoals in het fresco van Fra Angelico⁴; het bijbelverhaal schetst ook een omgekeerd beeld: de engel die het huis binnenkomt, naar Maria loopt en haar toespreekt. Wil de beeldhouwer het geheimzinnige, het onmogelijke van de boodschap van de engel verbeelden?

Hoe de associaties in de voorbije dagen in mijn hoofd ontstonden weet ik niet. Misschien kwam het door Jolande Withuis – de schrijfster van een geprezen biografie over 'Juliana Vorstin in een mannenwereld'. Zij zei in een Trouw-interview⁵ dat je een biografie alleen maar kunt schrijven als de persoon in kwestie is overleden. Dat deed me herinneren aan de *Brieven* van Kafka die ik vijftig jaar geleden las; pas als een leven voltooid is – zo schreef Kafka – krijgt alles in een mensenleven zijn volle betekenis. Zo realiseer ik mij nu: de *Annunciazione* en de *Piëta* markeren het begin en het einde van leven. Ze horen als begin en einde bij elkaar. In deze twee beelden wordt het hele mensenleven zichtbaar en krijgt het zijn betekenis.

Circa zestig jaar nadat Fra Angelico zijn *Annunciazione* in een fresco verbeeldde, beeldhouwde Michelangelo zijn *Piëta*, Maria met de gestorven Jezus op haar benen. Hoe opvallend: Niet de gestorven Jezus ligt centraal – zijn gezicht is voor de toeschouwer niet eens goed zichtbaar –, maar Maria trekt, met haar wel heel jeugdige gezicht, in eerste instantie de aandacht. Zij moet toch al

(ver) in de vijftig zijn geweest toen Jezus stierf. Verbeeldt Michelangelo Maria met haar veel te jonge gezicht alsof zij nog steeds maagdelijk zou zijn?

In het verhaal van Maria staat de blijde aankondiging aan het *begin* van nieuw leven. Maar hoeveel moeders hoorden de aankondiging juist aan het *eind* van het leven van hun kind? Geen engel, maar de dokter die het kwam zeggen, de politieagent die aan de deur kwam, de zoon die belde naar zijn moeder en vader, ver weg op vakantie...

Die aankondiging van de dood van een gestorven zoon overkwam ook de Duitse kunstenaar Kätke Kollwitz (1867-1945)⁶. Ze woonde in Berlijn toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak. Haar jongste zoon Peter keerde terug van vakantie omdat hij als vrijwilliger dienst wilde nemen. Hij was eigenlijk nog te jong en had toestemming van zijn ouders nodig. Zijn vader weigerde, maar Kätke haalde hem over om toch ja te zeggen. Op 22

oktober 1914, acht dagen nadat Peter uit Berlijn was vertrokken, sneuvelde hij. Nadien heeft Kätke Kollwitz in tekeningen, etsen, litho's en sculpturen gepoogd haar pijn en wroeging te verbeelden. Op 22 oktober 1937 schrijft ze in haar dagboek: 'Ik ben bezig met een kleine sculptuur [...] het is een soort *Piëta* geworden. De moeder zit, en haar dode zoon ligt tussen haar knieën, in haar schoot. Er is geen pijn meer, alleen reflectie.' Ze schiep met haar *Piëta* schoonheid uit pijn en lijden. In dit beeld rust de zoon niet op de knieën van zijn moeder, zoals in de *Piëta* van Michelangelo. Hij ligt tussen haar benen, met zijn eigen knieën opgetrokken, bijna in foetushouding, vrijwel geheel door de moeder omhuld. Zijn hoofd neigt naar haar.

In de *Piëta* van Kollwitz⁷ neemt de moeder haar dode zoon terug in haar schoot, want daarin kwam hij tot leven, daarin rust hij nu hij gestorven is. Ik ben als man niet in staat om te ervaren en te doorgronden wat de dood van een kind uit haar schoot voor een moeder betekent.

Advent en Kerst, de tijden van verwachting en geboorte – voor veel moeders tijden, die ook verbonden zijn met pijn en reflectie vanwege hun gestorven kind.

Zo – met deze blog – denk ik aan ze.

Zo, met die gevoelens, zijn wij in deze tijd van advent en kerst – misschien beter dan ooit – in staat het *leven* te bezingen, vreugdevol, dankbaar voor wat ons daarin gegeven wordt. In liefde en vriendschap voor en van mensen met wie we verbonden zijn.

1 De *gele hesjes*: een gevaarlijke mix van vernielzuchtigen en 'gewone mensen'; de laatsten verzetten zich – zoals beschreven in mijn blog 96 – tegen de zichzelf verrijkende rijken. Nalezen? Zie [mijn website](#)

2 Het verhaal van de *Aankondiging* is te lezen in het bijbelboek Lucas 1:26-38, zie ook [hier](#)

3 Ik heb stiekem eventjes de dikke rode kabel verwijderd om deze foto van de Annunciazione te kunnen maken.

4 Het fresco *Annunciazione* van Fra Angelico, omstreeks 1440, bevindt zich in Museo di San Marco, Florence

5 Het Trouw-interview over biografieën, groepsdwang en nog veel meer kun je [hier](#) lezen

6 De tekst over Kätke Kollwitz ontleen ik onder meer aan het prachtige boek van Neil MacGregor: *Duisland, Biografie van een natie*, hoofdstuk 22 *De treurige getuige*.

7 Een grote kopie van Kollwitz' *Piëta* staat in de *Neue Wache* – Unter den Linden, Berlin (zie foto hierboven)

Muziek 19

* *Ave Maria*. Een wellicht niet erg bekende maar o zo mooie [Ave Maria](#). Felix Mendelssohn schreef dit werk. (En klik vooral zo snel mogelijk de advertentie weg: Skip Ad)

* *Ehre sei Dir*. Voor een blijde kerst, als je luistert naar deze Bach. Wat een dynamiek. Klik en luister naar het [Ehre sei Dir](#) uit het Weihnachtatorium. Ik word hier altijd heel vrolijk van!